

Міністерство освіти і науки України
Хмельницький національний університет
Наукова бібліотека

Бібліотека в освітньому просторі

Інформаційний бюлетень № 25

***Бібліотека ЗВО
як центр формування
академічної доброчесності***

Хмельницький
2020

Видається за рішенням методичної ради наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету
від 28.09.2004р.

Головний редактор видання — Айвазян О.Б., кандидат історичних наук,
директорка наукової бібліотеки

Редколегія: Мацей О.О., Молчанова С.А., Костюк О.О.

Відповідальний за випуск — Мацей О.О.

Бібліотека в освітньому просторі. Академічна добротність та бібліотеки ЗВО [Текст] : інформ. бюл. для працівників бібліотек ЗВО Хмельницької області. №25 / редкол.: О. О. Мацей, С. А. Молчанова, О. О. Костюк ; гол. ред. О. Б. Айвазян. – Хмельницький : ХНУ, 2020. – 44с.

У двадцять п'ятому випуску інформаційного бюлетеня подано матеріал, що висвітлює бібліотечну діяльність у напрямку сприяння академічній добротності. Показана роль бібліотеки ЗВО як центру формування академічної добротності.

Анотований список літератури за темою бюлетеня складений на основі електронного каталогу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Видання призначене для широкого загалу працівників бібліотек.

Зміст

<u>Слово редактора</u>	4
<u>З досвіду колег</u>	
<u>Молчанова С.А., Чорна Л.П. Бібліотека ЗВО як центр формування академічної доброчесності</u>	5
<u>Баланюк Т.М. «Проект сприяння академічній доброчесності в Україні» (SAIUP project: Strengthening Academic Integrity in Ukraine project). Участь у проекті бібліотек університетів-партнерів</u>	13
<u>Фоміних В.В., Костров Ю.В. Система Anti-Plagiarism – запорука якісної освіти в Хмельницькому національному університеті</u>	19
<u>Мацей О.О. Роль академічної культури в отриманні якісної освіти та особистісного розвитку студентства</u>	32
<u>Книжкова полиця</u>	
<u>Анотований список літератури за темою «Академічна доброчесність»</u>	41

Слово редактора

Айвазян О.Б.,
кандидат історичних наук,
голова обласного методичного об'єднання,
директорка наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету

Проблема забезпечення академічної доброчесності в сучасну епоху набула стратегічного значення у зв'язку зі стрімким розвитком технологій та вільним доступом до продуктів інтелектуальної власності, що надає можливість використання чужих наукових ідей та висвітлення їх як власних. Попри те, що шляхи подолання проблем, спричинених недотриманням культури та принципів академічної доброчесності, є в Україні предметом наукових досліджень та обговорення на різних академічних платформах, результати цих досліджень навряд чи можна вважати вичерпними через багатоплановість проблеми, яка полягає не лише в подоланні плагіату, а, перш за все, потребує звернення до гідності людини, до її самоповаги та поваги до інших. Чим вищий рівень взаємоповаги, чесності та довіри у спільноті, тим краще людина здатна вирішити свої завдання.

У процесі формування культури академічної доброчесності бібліотеки відіграють ключову роль, яку важко переоцінити, адже працівники інформаційно-бібліотечної сфери не просто надають консультації студентам, викладачам, науковцям щодо пошуку та використання зовнішніх інформаційних ресурсів, створення і просування власних, але й розширюють та зміцнюють вплив академічної культури в освітньому і науковому середовищі. Цей (№25) випуск інформаційного бюлетеня присвячений запобіганню проявам шахрайства, плагіату, корупції у сфері освіти та науки, зокрема у закладах вищої освіти, здійсненню просвітницької роботи з питань академічної доброчесності і спрямований на підтримку її високих стандартів на особистому, інституційному та культурному рівнях. Випуск буде корисним бібліотечним працівникам, усім, хто працює в системі освіти і науки та займається науково-дослідною діяльністю.

З досвіду колег

Молчанова С.А.
зав. науково-методичного відділу НБ ХНУ

Чорна Л.П.
головна бібліотекарка НБ ХНУ

Бібліотека ЗВО як центр формування академічної доброчесності

У статті розглянуто діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного університету як центру формування академічної культури університетської спільноти, окремо висвітлено практику книгозбірні з формування академічної доброчесності студентів.

Ключові слова: академічна доброчесність, академічна культура, бібліотека ЗВО, університетська спільнота, студенти вишу, просвітництво.

У 2016 році Українська бібліотечна асоціація за підтримки Посольства США в Україні започаткувала проєкт «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек». Він спрямований на включення бібліотечних закладів різних типів, видів, підпорядкування у процес формування в суспільстві культури академічної доброчесності, запобігання проявам шахрайства, плагіату, корупції у сфері освіти та науки, зокрема у закладах вищої освіти. У проєкті зауважується, що випадки, коли наукові роботи (від курсових до докторських) виконуються на замовлення за матеріальну винагороду, коли студентські роботи передаються від курсу до курсу лише зі зміненими титульними сторінками, коли в наукових текстах

перефразовують чужі думки та видаються за власні без посилання на їхнього справжнього автора, коли метою наукового дослідження є не нове наукове знання, а отримання вченого ступеню, вже давно не є поодинокими. І найстрашніше те, що в суспільстві такий стан речей вже сприймається як норма [5].

Саме тому в останні роки українська наукова та освітня спільнота все більше звертається до питань академічної доброчесності. Працівники інформаційно-бібліотечної сфери не просто надають консультації студентам, викладачам, науковцям щодо пошуку та використання зовнішніх інформаційних ресурсів, створення і просування власних, але й розширюють та зміцнюють вплив академічної культури в освітньому і науковому середовищі.

У Законі України про «Вищу освіту» вказується, що академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової та творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових і творчих досягнень [4]. Іншими словами, це усвідомлення культури поведінки в академічному середовищі, вміння чесно діяти в ньому відповідно до встановлених етичних норм та повага до наукових здобутків колег. Середовищем формування цієї культури є наукова бібліотека закладу вищої освіти.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету (далі бібліотека) у своїй діяльності забезпечення якості освіти виконує низку завдань, серед яких чи не основною є сприяння академічній доброчесності. Воно розпочинається з безперешкодного доступу до інформації, створення повнотекстових баз даних, надання бібліографічних довідок. Ще 2011 року бібліотека започаткувала інституційний репозитарій як нову модель наукових комунікацій для популяризації наукового доробку викладачів університету. З метою розвитку

системи контролю якості освітнього процесу та продукування академічних текстів в університеті було створено Комісію з академічної доброчесності та запобігання плагіату. У рамках її роботи в бібліотеці запроваджено антиплагіатну систему перевірки текстових документів на унікальність [1].

На формування академічної культури в книгозбірні спрямована й інформація, розташована на сайті НБ ХНУ <http://lib.khnu.km.ua>. До прикладу, в розділі Вища школа» створено рубрику «Академічна доброчесність» http://lib.khnu.km.ua/novini/2017/25_ver/25_ver.htm; представлено рубрики на допомогу науковцям: «Нормативно-правова база» (яка містить правила та особливості складання й розміщування в документах бібліографічних посилань), «Створення авторського профілю» (для вирішення проблем ідентифікації вчених із однаковими іменами та прізвищами); «Для науковця» (де надається перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук); «Науковці Хмельницького національного університету в наукометричних базах даних»; «Університет у національних та світових рейтингах»; «Корисні посилання» <http://lib.khnu.km.ua/naukometr/naukometr1.php>. Представлено також інформацію про світові інформаційні бази даних, робота з якими ґрунтується на засадах наукової етики та доброчесності: наукометричні БД «Scopus», «Web of Science», «Google Scholar»; бібліометричні БД «Бібліометрика української науки», «Український індекс наукового цитування». Користувачам надаються відомості щодо змісту ресурсів, інструкції з реєстрації та пошуку журналів у відповідних БД.

Формуванню академічної культури університетської спільноти сприяють й практичні заняття з інформаційної грамотності. Наприклад, 3-7 лютого цього року відбулися аудиторні заняття курсів підвищення кваліфікації науково-

педагогічних працівників за програмою «Педагогічна майстерність», у рамках яких бібліотекою було проведено заняття «Академічне письмо. Пошук наукової інформації», продемонстровано варіанти й особливості пошуку наукової інформації та правила оформлення пошукових запитів.

У бібліотеці через віртуальну довідкову службу та електронною поштою співробітники консультують наукову спільноту університету із питань розміщення публікацій у репозитарій, використання міжнародних та українських наукометричних баз даних. Наукометричні ресурси завжди презентують на інформаційно-ділових зустрічах із професорсько-викладацьким складом. На допомогу науковцям створена вебліографічна добірка безкоштовних повнотекстових рецензованих та бібліографічно-реферативних ресурсів «Бази даних наукових видань (іноземні)» http://lib.khnu.km.ua/storinka_vykladacha/stor_vyk_.php#ele_res.

Отже, в бібліотеці зібрано всю актуальну інформацію з питань запобігання плагіату, норм цитування, міжнародних вимог дотримання доброчесності в науковій діяльності та навчанні.

Зупинимось докладніше на формуванні культури академічної доброчесності студентів університету. За останні десятиліття отримання вищої освіти стало масовим явищем, майже 80% випускників середніх шкіл вступають у заклади вищої освіти (проти 22 % у 80-х рр., 47 % у 90-х рр.) [3]. Можна було б радіти такому збільшенню вступників до українських вишів, якби не шокуюча статистика рівня академічної доброчесності серед викладачів і студентів. Почастішали випадки використання чужих ідей, розробок, тверджень без посилання на джерела інформації, надання недостовірної інформації про використані джерела, найпоширенішим видом академічного шахрайства стало списування, винагорода викладачам за оцінку та ін., що аж ніяк не сприяє дотриманню академічної доброчесності у ЗВО. Як наслідок, насамперед

страждає репутація навчального закладу, яка є віддзеркаленням суспільної думки про нього. З'явилось навіть таке поняття, як «репутаційний менеджмент», який нині став одним із важливих інструментів реформування галузі освіти.

Отже, в чому причини того, що здобувачі вищої освіти плагіюють? Насамперед, це відсутність мотивації на отримання професійних знань. Однак мотивація навчання у вищій – один із головних факторів, що визначають академічну культуру. Можна виокремити три групи студентів за характером домінуючої мотивації: 1) мотивація на отримання стипендії, диплому, схвалення батьків; 2) мотивація на отримання професійного знання; 3) відсутня домінуюча мотивація [2].

Зазвичай на першому курсі студентська молодь керується переважно бажанням отримати знання, стати висококваліфікованим спеціалістом, але згодом ця мотивація змінюється на користь користолюбства, дріб'язковості, грошоловства. Виключенням є останній курс, коли перед студентами постає близька перспектива пошуку місця роботи, що актуалізує необхідність отримання професійних знань та навичок. Серед причин зміни мотивації - можливість використання шпаргалок під час контрольних та екзаменаційних робіт; змога купівлі готових курсових, дипломних або інших письмових робіт; необ'єктивне оцінювання знання викладачами; отримання оцінок за послуги або матеріальну винагороду. Студенти ж, які проявляють підвищену старанність в опануванні знань, стають здебільшого «білими воронами» у групі однокурсників. За допомогою різноманітних заходів бібліотека прагне вмотивувати здобувачів вищої освіти отримувати фахові знання задля розвитку, перспектив професійного росту, отримання цікавої роботи, можливості знайти себе в науці тощо. Зокрема, бібліотекою проводяться не лише інформаційно-бібліографічні заняття, але й різноманітні просвітницькі заходи, які виховують у студентства національну свідомість, прагнення

до знань, розвитку та самовдосконалення. Отже, академічна доброчесність насамперед впливає на те, яких громадян виховують у ЗВО, які цінності закладаються під час навчання в університеті, завдяки чому отримуються дипломи та наукові ступені – важкій наполегливій праці чи обману, шахрайству та сумнівній спритності.

Іншою причиною плагіату студентства є незнання правил академічного письма та відсутність інформаційної грамотності. У книгозбірні проводяться тренінги, заняття з основ інформаційної культури, де студенти навчаються, як правильно оформлювати списки використаних джерел, цитування тощо. До прикладу, фахівці бібліотеки взяли участь у тренінгах для учасників фокус-груп із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти усіх факультетів університету за темою "Пошук наукової інформації в електронних базах даних". Студентам були представлені різні джерела пошуку наукової інформації. Особливу увагу приділялося технології пошуку на сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та у пошуковій системі Google Scholar. Під час виконання завдання веб-квесту присутні мали можливість здобути практичні пошукові навички, які необхідні кожному студентові при написанні якісних курсових та дипломних робіт. На завершення тренінгу було проведено ділову гру на виявлення лідерських якостей та формування умінь працювати в команді.

Отже, академічне середовище поступово відмовляється від толерантності до плагіату та інших форм академічного шахрайства. Тут потрібна культурна складова, яка б регулювала практики написання наукових робіт на рівні норм, традицій, цінностей академічної культури, інформування про форми плагіату, яка базувалась б на розумінні викладачами (і в результаті студентами) того, що таке плагіат і якими правилами мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової та творчої

діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових і творчих досягнень. Як вже зазначалось вище, у цьому напрямі бібліотекою поширюються серед академічної спільноти правила академічної доброчесності, розміщено на сайті бібліотеки інформацію, спрямовану на формування академічної культури користувачів <http://lib.khnu.km.ua>.

З метою формування академічної культури серед студентства бібліотекою як центром просвітництва запроваджена багаторівнева система. На першому рівні – ознайомчому – студентів ознайомлюють із поняттям академічної доброчесності та тим, що містить у собі це поняття. На другому рівні – формуючому – навчають розуміти, що таке «корупція в академічному середовищі», розпізнавати прояви корупції, знати і вміти застосовувати механізми протидії їй. На третьому рівні – закріплюючому – бібліотечні працівники допомагають студентам закріпити навички із дотримання академічної культури за допомогою оформлення публікацій, приділяти належну увагу підбору джерел та їхньому правильному цитуванню. На четвертому рівні бібліотекарі допомагають вдосконалити отримані студентами знання, що необхідні їм для написання, оформлення, оприлюднення та просування в академічному середовищі наукових праць. Студенти мають знати, що допомогу вони завжди зможуть знайти у фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, що для якісного наукового пошуку потрібно користуватись якісними джерелами інформації, зокрема передплаченими базами даних наукової інформації, а також базами даних відкритого доступу.

Отже, бібліотеки університетів як наукові та просвітницькі центри добре усвідомлюють значення культури академічної доброчесності та готові активно діяти для її реального впровадження в освітянському процесі. Саме їм відведено роль ключового гравця у впровадженні та сприянні стійкої академічної доброчесності в освітянському середовищі.

Формування інформаційної грамотності та культури інформаційного пошуку, боротьба з плагіатом, закріплення навиків із дотримання академічної культури користувачів, сприяння дотриманню авторського права у створенні, поширенні та використанні академічних творів тощо – всі ці завдання наразі успішно вирішує бібліотека.

Список використаних джерел

1. Айвазян О. Б., Мацей О. О., Чорна Л. П. Бібліотека в системі забезпечення якості освіти в університеті./ Бібліотека: місце традицій, простір інновацій: матеріали круглого столу, присвяч. 55-річчю наук. б-ки Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, Київ, 30 листопада 2018 р. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018 – 158 с.

2. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку [Електронний ресурс] – Текст. дані. - Режим доступу:
http://fond.sociology.kharkov.ua/images/docs/academ_cult/material.pdf - Назва з екрана.

3. Академічна чесність в науці та навчальному процесі [Електронний ресурс] – Текст. дані – Режим доступу:
[http://nmu.ua/uploads/files/Stechenko\(1\).pdf](http://nmu.ua/uploads/files/Stechenko(1).pdf) - Назва з екрана.

4. Закон України про «Освіту», стаття 42 “Академічна доброчесність” / Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. Редакція від 30.11.2016. URL:від 05.09.2017 №2145-VIII/ [Електронний ресурс] – Текст. дані – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Назва з екрана.

5. Культура академічної доброчесності: роль бібліотек [Електронний ресурс] – Текст. дані – Режим доступу:
<https://ula.org.ua/255-programi-proekti/3582-kultura-akademichnoi-dobrochesnosti-rol-bibliotek> – Назва з екрана.

Баланюк Т.М.,
голова бібліотекарка
відділу обслуговування НБ ХНУ

**«Проект сприяння академічній доброчесності в
Україні»
(SAIUP project: Strengthening Academic Integrity in
Ukraine project).**

Участь у проекті бібліотек університетів-партнерів

Розглянуто ключові моменти «Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні» (SAIUP) та діяльність бібліотек університетів-учасників у популяризації цінностей та політики академічної доброчесності у закладах вищої освіти.

Ключові слова: SAIUP, академічна доброчесність, бібліотека ЗВО.

Останніми роками, згідно з заявленими намірами України про входження до ЄС, українська наукова та освітня спільнота активно проводить обговорення питань дотримання принципів академічної доброчесності та боротьби з науковим плагіатом. З точки зору світових стандартів вищої школи академічна доброчесність – дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти.

Вивчення та впровадження міжнародних академічних стандартів в університетах України стає можливим завдяки створенню спільних фондаций, що пропагують світові цінності в освіті та науці. У даному контексті пріоритетного значення набув «Проект сприяння академічній доброчесності в Україні» (SAIUP project: Strengthening Academic Integrity in Ukraine project), запроваджений Американськими радами з міжнародної освіти за участі Міністерства освіти і науки України та за підтримки Посольства Сполучених Штатів. Основна мета

Проекту – донести до університетської спільноти значення академічної доброчесності і наслідки недотримання її постулатів. У рамках процесу реалізації Проекту студенти, викладачі та персонал ЗВО отримали практичні знання та навички про основні принципи поняття «Академічна доброчесність», а також план дій із впровадження цих принципів у своєму ЗВО. Одночасно, Проект залучив МОН, аби уможливити ключові операційні новації для підтримки стійких змін в освіті України на національному рівні.

Строки реалізації Проекту – 1 січня 2016 року – 31 грудня 2019 року. На головній сторінці сайту Проекту зазначено, що він розрахований на 4 роки, оскільки такий термін дозволяє охопити ціле покоління студентів-бакалаврів, починаючи з першого року їхнього навчання в університеті і закінчуючи отриманням дипломів бакалавра [1]. Таким чином, саме це покоління випускників повинно стати носієм нових цінностей у вищій освіті, в науці та в суспільстві загалом. Діяльність Проекту охоплювала чотири основні напрями діяльності: просвітницька кампанія, практичний навчальний курс в університетах, поширення міжнародних практик в українських університетах, робота над нормативною базою і регулятивними механізмами.

У SAIUP було задіяно десять закладів вищої освіти України, які мали різну географію, різнилися за кількістю студентів чи спеціалізацією: Донецький національний університет у Вінниці, Запорізький національний університет, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, Луцький національний технічний університет, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Сумський державний університет, Тернопільський державний медичний університет імені І.Я.Горбачевського, Тернопільський національний економічний університет та Харківський національний

університет імені В.Н.Каразіна.

Результатами роботи команди Проекту стали: залучення до написання статті 42 «Академічна доброчесність» у Законі «Про освіту»; проведення заходів, ініційованих студентами та викладачами університетів-учасників, під загальною назвою «Чесність починається з тебе» (2017); проведення Всеукраїнської конференції «Академічна доброчесність: практика українських ВНЗ» спільно з Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та Українською бібліотечною асоціацією; робота з експертами Ферфілдського університету, які провели триденний навчальний воркшоп у Києві; лекції «Академічна доброчесність – більше, ніж може здатися на перший погляд» у Харкові (Харківський національний університет ім. В. М. Каразіна та Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова) та Сумах (Сумський державний університет) тощо.

Для наголошення на необхідності механізмів, які мають регулювати, регламентувати та контролювати дотримання академічної доброчесності, в листопаді 2018 року заклади вищої освіти отримали Рекомендації з академічної доброчесності, а також Розширений глосарій термінів та понять із академічної доброчесності [2, 3]. Відповідні матеріали було розроблено в межах «Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні» (SAIUP) за підтримки Посольства США, а також розіслано листом МОН на всі виші [4]. Зазначені вище Рекомендації охоплюють такі питання:

- Набуття студентами компетентностей з академічної доброчесності та навичок якісного академічного письма.
- Формування мотивації науково-педагогічних та наукових працівників до дотримання академічної доброчесності.
- Санкції, які можуть вживатися до викладачів та студентів за порушення академічної доброчесності.

- Рекомендації щодо створення кодексу академічної етики та етичної комісії закладу вищої освіти.
- Орієнтири для закладів щодо вимог до письмових робіт, які допоможуть забезпечити академічну доброчесність.
- Особливості перевірки на академічний плагіат дисертаційних робіт.

Одним із інструментів дотримання академічної чесності є кодекс честі, який приймають університети [1]. Кодекс честі — це документ, який встановлює загальні моральні принципи та правила етичної поведінки осіб, які працюють і навчаються у ЗВО. Університетам рекомендовано створити нормативно-правову базу з відповідними кодексами, положеннями, правилами та пам'ятками. У 2017 році кодекси честі було розроблено та затверджено в університетах-партнерах Проєкту.

З метою прищеплення навичок написання та оформлення наукових текстів, популяризації культури академічного письма у студентів розроблено курс «Основи академічного письма» [1].

Також на сайті SAIUP увазі викладачів пропонуються записи серії вебінарів, присвячених практикам українських освітян у сфері академічної доброчесності, порадам експертів, розгляду нормативно-правового забезпечення щодо аспектів якості освіти [1].

До реалізації Проєкту долучилися і бібліотеки університетів-партнерів. Зі своїми ресурсами бібліотека є підсистемою навчального закладу, складовою його інформаційно-освітнього середовища, тим підрозділом, який відповідає за інформаційну підтримку навчального, наукового і виховного процесу. Бібліотекам ЗВО відводиться ключова роль у формуванні та поширенні засад чесного науково-освітнього процесу, просуванні антиплагіатних програм та заходів, етики інтелектуальних запозичень. Вони можуть максимально швидко розповсюджувати інформацію про доброчесність, плагіат, програмне забезпечення для вияву плагіату, формувати

повнотекстові колекції праць науковців своїх університетів та курсових і випускних кваліфікаційних робіт студентів. Саме тому об'єктом вивчення є сайти бібліотек університетів, які увійшли до Проєкту, на предмет представлення матеріалів, що стосуються питань академічної доброчесності.

Огляд сайтів бібліотек університетів-партнерів Проєкту дозволяє зробити висновок, що не всі бібліотеки розмістили на своїх сторінках інформацію для користувачів стосовно теоретичних і практичних питань з академічної доброчесності. Проте в межах SAIUP, де-якими з них було розроблено навчальні, методичні та інформаційні матеріали; проведено численні просвітницькі заходи; залучено студентів для впровадження змін і розбудови середовища для академічної доброчесності. Зокрема, наукова бібліотека Запорізького національного університету, бібліотека ім. Л. Каніщенка Тернопільського національного економічного університету надають інформацію лише стосовно сервісів для перевірки наукового тексту на плагіат. Проте на сайті бібліотеки Ізмаїльського державного гуманітарного університету розміщено підбірку методичних, довідкових, інформаційних матеріалів з академічної доброчесності; розроблено інформаційний буклет, який нагадує про основні правила академічної доброчесності; пропонується огляд проведених заходів щодо розвитку академічної доброчесності в університеті [5]. Бібліотека Сумського державного університету, окрім загальної, законодавчої та нормативної інформації, розмістила на своєму сайті посилання на блог консультанта Проєкту SAIUP Євгена Ніколаєва [6]. Підготовлений ним інформаційний бюлетень «Академічна доброчесність Infobulletin» роз'яснює термінологію, визначення, практики; надає практичні поради щодо забезпечення доброчесного навчання; дає відповіді на найчастіші запитання щодо доброчесності у навчанні чи науковій діяльності [1]. Зокрема, Міністерство освіти та науки

України рекомендує для використання у роботі випуски № 8 і 9, оскільки вони містять рекомендації з організації дистанційного навчання під час карантину для адміністрацій і викладачів закладів вищої освіти.

Результатом діяльності SAIUP стало сприяння забезпеченню нормативно-правової бази, розробка і впровадження кожним університетом етичних кодексів, покращення якості організації навчально-виховного процесу і наукових досліджень в Україні. Проект відіграв одну з визначальних ролей у трансформації українського суспільства – змінюючи систему вищої освіти, він одночасно вплинув на суспільні цінності, носіями яких стали сьгоднішні випускники і студенти ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP) [Електронний ресурс] : [сайт]. – Електрон. дані. – Київ, сор. 2012-2016. – Режим доступу: <https://saiup.org.ua/pro-proekt/proekt-v-universytetah> (дата звернення: 13.06.2020). – Назва з екрана.

2. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>. – Назва з екрана.

3. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>. – Назва з екрана.

4. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 р. № 1/9-650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/mon.pdf>. – Назва з екрана.

5. Бібліотека Ізмаїльського державного гуманітарного

університету [Електронний ресурс] : [сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://lib.idgu.edu.ua/>. – Назва з екрана.

6. Сторінки Євгена Ніколаєва. Академічна доброчесність: інформаційний бюллетень [Електронний ресурс] : [блог]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://www.skeptic.in.ua/bulletin/>. – Назва з екрана.

7. Культура академічної доброчесності: роль бібліотек [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/255-programi-proekti/3582-kultura-akademichnoi-dobrochesnosti-rol-bibliotek>. – Назва з екрана.

Фоміних В.В.,
завідувачка відділу комплектування та
наукової обробки НБ ХНУ
Костров Ю.В.,
завідувач відділу інформаційних технологій та
комп'ютерного забезпечення НБ ХНУ

Система Anti-Plagiarism – запорука якісної освіти в Хмельницькому національному університеті.

У статті розкриваються поняття академічної доброчесності, плагіату, а також методи запобігання та протидії плагіату в Хмельницькому національному університеті, зокрема, програма Anti-Plagiarism, створена науковцями ХНУ.

Ключові слова: академічна доброчесність, освіта, плагіат, антиплагіат, програма Anti-Plagiarism, ХНУ.

Українська вища освіта постійно змінюється і важливою умовою її успішного розвитку є впровадження принципів академічної доброчесності в навчання, викладання та наукову діяльність. Складність завдання полягає не тільки в подоланні

негативних корупційних, плагіатних практик, псевдавторства, інших порушень академічної доброчесності, які укорінилися у вищій освіті України, але й у створенні принципово нового доброчесного середовища, яке допомагає, по-перше, просвітити усю спільноту закладу вищої освіти стосовно значення академічної доброчесності та, по-друге, переконати людей у її важливості для успішного розвитку закладу вищої освіти й забезпечення якості освіти в цілому [8].

Складно переоцінити важливість окремо виписаної статті 42 «Академічна доброчесність» в нещодавно прийнятому Законі «Про освіту», який дає таке тлумачення поняттю академічної доброчесності: «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень». Академічна доброчесність перетворилась на норму Закону із чітко визначеними тлумаченнями, правилами, критеріями, вимогами та санкціями. Одним з основних завдань Закону України «Про освіту» (прийняття від 05.09.2017; набрання чинності 28.09.2017) є удосконалення правових механізмів реалізації конституційного права громадян на рівний доступ до якісної освіти на всіх рівнях; створення умов для освіти особи упродовж життя (запровадження таких видів освіти, як формальної, неформальної та інформальної); удосконалення нормативно-правової бази освіти, в тому числі розроблення новітніх програм, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів тощо.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

➤ академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими

особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

➤ самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів [4].

Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-ХІІ, ст. 50 визначає плагіат як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [5].

Академічний плагіат може стосуватися текстів, рисунків, фрагментів музичних творів, математичних моделей, виразів та перетворень, програмних кодів тощо. Його джерелами можуть бути книжки, статті, брошури, патенти, тези, рукописи, вебсайти та інші інтернет-ресурси, виступи під час обговорень, роздаткові матеріали для студентів, роботи інших студентів. Академічний плагіат потрібно відрізнити від помилок цитування.

Найбільш типовими помилками цитування є:

➤ відсутність лапок при використанні текстових фрагментів, що запозичені з інших джерел, за наявності коректного посилання на це джерело;

➤ посилання на інше джерело, ніж те, з якого взята цитата;

➤ неправильне оформлення посилання, що ускладнює пошук джерела.

Помилки цитування зазвичай вважають менш суттєвим порушенням академічної доброчесності, але іноді їх не зовсім обґрунтовано розглядають як різновид плагіату [3].

Варто зазначити, що МОН України не регламентує конкретний відсоток плагіату чи то унікальності – ані для студентів, ані для дисертантів чи докторантів. Справа у тому, що сучасні програми перевірки на плагіат не є досконалими. Кожна з них показує різний відсоток в залежності від використовуюваного алгоритму і бази текстів для порівняння, а

також налаштувань самої програми. Визначити чи то плагіат, чи то законна цитата вони також не можуть. Є тематика робіт, в яких досягти унікальності 90% за сумлінної праці не так і важко. Натомість, якщо в роботі цитується багато законодавства (юридичні науки), чи багато стандартної термінології, яку не викласти інакше (наприклад, бухгалтерський облік, аудит, медицина), то досягти, до прикладу, 60% оригінальності буде важко. Який відсоток плагіату є допустимим? Насправді, однозначної відповіді на це питання не існує. Різні заклади встановлюють свої критерії для цього параметра. У деяких це не менше 90% унікальності (тобто має бути менше 10% плагіату). Є й досить лояльні умови – для отримання позитивного результату унікальність має бути не менше 50%.

«Прихильники академічної доброчесності» орієнтуються на країни Заходу, де вже давно ведуть боротьбу з академічним плагіатом. Але порівняння з українськими реаліями не зовсім правильне. Наприклад, за кордоном обсяг дипломної роботи в більшості випадків знаходиться в межах від 35 до 50 сторінок. Трохи більшою, але не набагато, може бути дисертація. В Україні ж для дипломних робіт найчастіше вимагають обсяг 80-100 сторінок, а подекуди і 120-130, кандидатських дисертацій гуманітарного спрямування - від 165 сторінок (без врахування літератури і додатків). Написати такий обсяг оригінального тексту аспіранту важко, студенту – тим більше. Не кожний має таланти створювати небачені досі унікальні наукові тексти подібної величини.

Студенти, здобувачі наукового ступеня та їхні керівники ще загалом не дуже обізнані з цією проблематикою. Багато хто з наукових керівників можуть вимагати від звичайного студента дуже високий відсоток унікальності, ледь не 100% (враховуючи, що дипломна чи магістерська – то не наукова, а кваліфікаційна робота). Але при цьому у своїх наукових статтях чи дисертаціях такі керівники часто мають унікальність меншу за 50%, і цей

факт жодним чином не пливає на їхню самооцінку.

Багато де перевіряють роботи разом зі списком літератури, який займає 5-10% обсягу роботи і точно не є унікальним, і не має таким бути. Це неправильний підхід. Наприклад, хтось написав унікальний на 90% основний текст обсягом 90 сторінок. Ще 10 сторінок у роботі – титульний лист, завдання, література, додатки. Їх унікальність 0%. Загалом така робота (90%) за результатами буде мати унікальність вже 81% [2].

Хмельницький національний університет приєднався до впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності. У навчальному закладі створена система запобігання та виявлення плагіату Anti-Plagiarism. Основні моменти та напрями дотримання принципів академічної доброчесності вищу зафіксовані в «Положенні про дотримання академічної доброчесності в Хмельницькому національному університеті», яке прийняте Вченою радою ХНУ від 26.09.2019 року.

Метою цього Положення є встановлення базових засад щодо дотримання академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу, зокрема:

- запобігання поширенню плагіату в письмових роботах учасників освітнього процесу;
- формування культури коректної роботи з джерелами інформації;
- дотримання вимог наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань;
- активізація самостійності й індивідуальності при створенні авторського твору і відповідальності за порушення загальноприйнятих правил цитування.

Положення є складником нормативної бази системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти й освітньої діяльності університету, застосовується в частині, що не

суперечить чинному законодавству та нормативній базі університету.

Згідно з вищезгаданим положенням, дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними, педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами вищої освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає:

- самостійне виконання завдань: навчальних, поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Основними видами порушень академічної доброчесності вважають академічний плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання.

Основними різновидами академічного плагіату вважають:

➤ дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом);

➤ використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;

➤ перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело;

➤ подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есеїв, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання;

➤ компіляція – процес написання твору, наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел.

Типовими прикладами самоплагіату є:

➤ дуплікація публікацій – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт як нових наукових робіт;

➤ дублювання наукових результатів – публікація одних і тих самих наукових результатів, в різних статтях, монографіях, інших наукових працях як нових результатів, які публікуються вперше;

➤ подання у звітах з виконання наукових проєктів результатів, що містилися у попередніх роботах, як отриманих

при виконанні відповідного проєкту;

- агрегування чи доповнення даних – суміщення старих і нових даних без їх чіткої ідентифікації з відповідними посиланнями на попередні публікації;

- дезагрегування даних – публікація частини раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію;

- повторний аналіз раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу [6].

Наявність великої кількості інформації в Інтернеті зробило на сьогодні плагіат простішим, ніж будь-коли. Плагіат може бути порушенням авторсько-правового законодавства та патентного законодавства і може спричинити за собою юридичну відповідальність. Найбільш часто плагіат виражається у публікації під своїм ім'ям чужого твору або чужих ідей, а також у запозиченні фрагментів чужих творів без зазначення джерела запозичення. Науковцями Хмельницького національного університету з метою запобігання та виявлення плагіату в роботах здобувачів вищої освіти та наукових ступенів, науково-педагогічних, педагогічних працівників та співробітників університету, створено електронну систему Anti-Plagiarism. Перевірка текстів виконується на серверах університету та наукової бібліотеки, які знаходяться в приміщеннях з обмеженим доступом. Документи перевіряються по базі даних Хмельницького національного університету.

Програма перевіряє документи у різних форматах: .doc, .txt, .pdf. Науковцями на виявлення ознак плагіату подаються праці переважно у форматі .doc. Введення в систему документів у форматі .pdf призводить до некоректної роботи програми, тому що не всі символи розпізнаються правильно. Після введення документа в систему проводиться звірка, і документ залишається в системі, тобто формується база даних перевірених документів. Під час звірки здійснюється аналіз на порівняння з

іншими документами бази даних, формується звіт і видається довідка. Перевірка в інтернеті виконується по лексемах. У звіті вказується відсоток збігу символів, джерело плагіату, кількість помилок у документі. Частина документа, що збігається, виділяється червоним кольором [7].

За умовами розробників перевищення двопроцентного збігу вважається плагіатом, на сьогодні ж для отримання позитивного результату унікальність має бути не менше 50%.

Електронна система Anti-Plagiarism перевірки документів на ознаки плагіату діє у 408 університетах по всьому світу http://ap.khnu.km.ua/index_ru.shtml [1].

Перевірка рівня запозичень у кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти здійснюється випусковою кафедрою відповідно до графіка дипломного проєктування (не пізніше ніж за 3 дні до захисту роботи) і виконується відповідальною особою, призначеною завідувачем кафедри для введення до електронної системи Anti-Plagiarism кваліфікаційних робіт. Порядок проведення перевірки кваліфікаційних робіт в електронній системі Anti-Plagiarism регламентується відповідною інструкцією.

Перевірка кваліфікаційної роботи на академічний плагіат здійснюється на базі даних електронної системи Anti-Plagiarism впродовж одного робочого дня. Після перевірки на академічний плагіат відповідальний видає здобувачеві результат перевірки у формі роздрукованої довідки, що обов'язково додається до кваліфікаційної роботи. Для дипломних проєктів освітньо-професійних програм підготовки здобувачів вищої освіти допускається максимальний збіг з однією роботою не більше 40 %; для дипломних робіт освітньо-наукових програм – не більше, ніж 25 %. Наявність помилок у роботі не повинна перевищувати межу 20 %; у разі використання специфічних термінів – 30 %. Якщо встановлено, що плагіат перевищує нормативи (на підставі довідки), здобувач не допускається до захисту

кваліфікаційної роботи.

Відповідальний на кафедрі напередодні захисту вносить до інформаційної системи «Електронний університет» по кожній кваліфікаційній роботі такі дані: відсоток плагіату, відсоток помилок та кількість лексем. Якщо введені дані відповідають встановленим нормам перевірки на наявність академічного плагіату, то студент допускається до захисту. Якщо дані щодо перевірки на наявність академічного плагіату не внесені до системи «Електронний університет», то прізвище такого студента, відповідно, не відображається у відомості захисту кваліфікаційної роботи, а студент не допускається до захисту.

На факультетах запроваджуються спеціальні заняття для здобувачів вищої освіти та наукових ступенів з основ академічного письма та дослідницької роботи, коректного використання у письмових роботах інформації з інших джерел та уникнення плагіату, правил опису джерел та оформлення цитувань. Керівник кваліфікаційної роботи в обов'язковому порядку ознайомлює з цим Положенням здобувачів вищої освіти, а на всіх етапах виконання кваліфікаційної роботи контролює і попереджає факти академічного плагіату [6].

Перевірка рукописів статей, тез доповідей проводиться за допомогою одного або декількох програмно-технічних засобів з визначенням унікальності роботи. При цьому використовується така орієнтовна шкала (обсяг оригінального тексту у відсотках до загального обсягу матеріалу):

- висока унікальність, робота допускається до опублікування – 90-100 %;
- середня унікальність, робота потребує доопрацювання та повторної перевірки – 51-89 %;
- низька унікальність, робота відхиляється без права подальшого розгляду – 50 % і нижче.

Перевірку на академічний плагіат дисертаційних робіт і авторефератів, згідно з чинним законодавством, організовують

голови спеціалізованих вчених рад.

При підготовці до друку підручники, навчальні, навчально-методичні посібники, конспекти лекцій також підлягають перевірці змісту видання на наявність академічного плагіату. Завідувач кафедри направляє рукопис для перевірки на плагіат до відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення наукової бібліотеки ХНУ.

Співробітник бібліотеки приймає електронну версію навчального видання на експертизу за умов дотримання певних вимог:

- наявність роботи в завершеному вигляді;
- файл у форматі *.doc (Word 97 – Word 2003), *.docx (Word 2007).

Перевірка роботи на наявність академічного плагіату здійснюється на базі даних електронної бібліотеки університету впродовж 1-го робочого дня. За результатами перевірки видання автору видається довідка.

Програма працює в науковій бібліотеці понад п'ять років, за цей час перевірено на плагіат 876 документів. Позитивним результатом перевірки вважається, коли обсяг запозичень у навчальному підручнику не перевищує 10 %, у навчально-методичному виданні – 20 %.

У випадку, коли виявлений відсоток плагіату в навчальному виданні перевищує встановлені нормативи, автору повертається робота на доопрацювання. Після внесених автором необхідних виправлень процедура перевірки видання на наявність плагіату проводиться повторно.

Усі наукові праці, навчальні, навчально-методичні видання співробітників (за згодою) та здобувачів вищої освіти розміщуються в інституційному репозитарії ХНУ ElarKhNU (<http://elar.khnu.km.ua/jspui/?locale=uk>) та в електронній бібліотеці університету. За дотримання академічної доброчесності розміщених робіт відповідають автори.

На думку розробників сервісу перевірки на плагіат Unischeck, необхідно запровадити інноваційні технології в освітні процеси та почати активнішу перевірку кваліфікаційних робіт та наукових статей на плагіат. Для цього необхідно:

1. впровадити спеціалізоване програмне забезпечення для незалежного оцінювання, рецензування та антиплагіатних перевірок публікацій у наукових журналах, що значно підвищить їх якість і фаховість;

2. максимально втілити систему управління навчанням як єдиного освітнього діджитал-середовища та інтеграцію з нею програмних продуктів, які використовує заклад освіти. Це спростить процеси управління та контролю і підвищить прозорість навчання;

3. запровадити загальнонаціональну електронну базу академічних текстів — національний репозитарій з можливістю індексації повнотекстових електронних версій академічних праць у репозитарії пошуковими системами (пошуковими ботами);

4. використовувати антиплагіатні системи як частини механізму оцінки якості всіх кваліфікаційних робіт [10].

У Хмельницькому національному університеті приділяється велика увага впровадженню академічної доброчесності та проводиться робота з виявлення ознак плагіату. Загалом відповідальність за перевірку робіт на плагіат покладається на наукових керівників та кафедри, у випадку публікацій – на видавничий відділ. У здобувачів освіти перевірку проходять передусім магістерські та бакалаврські дипломні роботи, потім науковці – перевіряються кандидатські роботи. Можливо, у ЗВО перевірку робіт на плагіат потрібно застосовувати з першого року навчання, тому що студенти не відчують відповідальності через відсутність контролю над плагіатом у роботах проміжного зрізу знань (рефератах, курсових тощо), і це може призводити до запозичення ідей у

кваліфікаційних роботах. Випадки виявлення плагіату зазвичай закінчуються вживанням «м'яких заходів» щодо порушників: поверненням роботи виконавцю і зарахуванням переробленої роботи після повторного подання, або усними зауваженнями [11].

Безумовно, перевірка на плагіат потрібна, але вона не має бути каральним інструментом або універсальною пігулкою. Навпаки, це показник успішності спільної роботи здобувача освіти та наукового керівника.

Список використаних джерел

1. Anti-Plagiarism: перевірка на плагіат. – Режим доступу: http://ap.khnu.km.ua/index_ru.shtml. – Назва з екрана.
2. Антиплагіат. Який відсоток плагіату є допустимим. - Режим доступу: <http://www.antiplagiat.com.ua/antiplagiat-st02.html>. – Назва з екрана.
3. Бахрушин В. Академічний плагіат і самоплагіат в науці та вищій освіті: нормативна база і світовий досвід.- <http://education-ua.org/ua/articles/1128-akademichnij-plagiat-i-samoplgiat-v-nausti-ta-vishchij-osviti-normativna-baza-i-svitovij-dosvid>. – Назва з екрана.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Стаття 42. Академічна доброчесність. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Назва з екрана.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-XII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>]. – Назва з екрана.
6. Положення про дотримання академічної доброчесності в Хмельницькому національному університеті. – Режим доступу: <https://www.khnu.km.ua/root/files/01/06/03/0005.pdf>. – Назва з екрана.
7. Поповський О.І. Огляд роботи програм перевірки текстів на плагіат. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/11084576.pdf>. – Назва з екрана.
8. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності: затверджені рішенням Національного агентства із

забезпечення якості вищої освіти від 29 жовтня 2019 року. - Режим доступу: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10.pdf>. – Назва з екрана.

9. Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах(авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) : лист Міністерства освіти і науки України від 15.08.2018 р. № 1/11-8681.

10. Сідлярєнко А. Чи вплине перевірка на плагіат на якість освіти? - Режим доступу: - <https://osvita.ua/vnz/68611/>.– Назва з екрана.

11. Ткаченко В. В. Практики протидії плагіату в українських ВНЗ як складова академічної доброчесності / В. В. Ткаченко, Л. Ю. Кожекіна, О. Я. Денисюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2017. – Вип. 38. – С. 82-86. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKKhISD_2017_38_14. – Назва з екрана.

Мацей О.О.,
заступниця директорки НБ ХНУ

Роль академічної культури в отриманні якісної освіти та особистісного розвитку студентства

У статті проаналізовано основні причини плагіату серед здобувачів вищої освіти та наслідки неякісної освіти для суспільства.

Ключові слова: вища освіта, студентство, академічне письмо, плагіат, культура академічного письма.

XXI століття – доба, яка характеризується розвитком науки та неабияким стрибком у сфері техніки. Тому людство з кожним днем потребує все більше висококваліфікованих спеціалістів саме з університетською освітою. Вища освіта в

Україні має тривалу та багату історію. Українських студентів, випускників та вчених знають і цінують у всіх куточках планети, адже багато із них є причетними до наукового прогресу світу.

Прагнення до європейської інтеграції суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності нашої держави, включаючи і вищу освіту. Наразі Україна чітко окреслила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, активно здійснює модернізацію освітньої системи, та якість вищої освіти все ж таки залишається невисокою, зокрема через порушення норм і правил академічної доброчесності.

Останні роки українська наукова та освітня спільнота все більше звертається до питань академічної доброчесності та впровадження міжнародних академічних стандартів. Неприпустимою має стати ситуація, коли наукові роботи (від курсових до докторських) виконуються на замовлення за гроші, коли студентські роботи передаються від курсу до курсу лише зі зміненими титульними сторінками [5].

У 2016 р. УБА започаткувала проєкт «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» за підтримки Посольства США в Україні. Він спрямований на включення бібліотек різних типів, видів, підпорядкування у процес формування в суспільстві культури академічної доброчесності, запобігання проявам шахрайства, плагіату, корупції у сфері освіти та науки, зокрема в школах і університетах. Мета проєкту - донести до університетської спільноти значення академічної доброчесності і наслідки недотримання її постулатів. Адже академічна доброчесність означає, що в процесі навчання та дослідницької роботи студенти, викладачі та науковці послуговуються, передусім, принципами чесної праці та навчання, що стане невід'ємною складовою нової академічної культури в українських закладах вищої освіти та передумовою для успішного розвитку суспільства [1].

Стаття 42 Закону України про освіту дає визначення:

«Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [2].

Академічну культуру поділяють на кілька рівнів:

- індивідуальний;
- загальний;
- профільно-професійний;
- корпоративний;
- професорсько-викладацький;
- студентський.

Саме на студентському рівні академічної культури варто акцентувати увагу, адже плагіат та культура «копіювати та вставити» сьогодні надзвичайно актуальні явища серед здобувачів вищої освіти. Будь-яка форма плагіату становить загрозу репутації вищої освіти і є несправедливою по відношенню до більшості студентів, які чесно здобули свій фах.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних програм, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації [3].

Рівень академічної культури студентства насамперед залежить від мотивації навчання у ЗВО. Молоді люди, які керуються переважно бажанням отримати знання та стати висококваліфікованими спеціалістами, більше часу проводять за навчанням, аналізуванням та поглибленням отриманих знань. Ті, хто прийшов у заклад вищої освіти за бажанням батьків або просто отримати диплом про вищу освіту, частіше використовують шпаргалки під час контрольних робіт, екзаменаційних випробувань, використовують тексти інших авторів при написанні курсових, дипломних, інших письмових робіт, а також купують вже готові курсові та дипломні. Їхній рівень знань можна віднести до категорії «аби не було «хвоста», «щоб не відрахували». Вони не надто обтяжують себе добросовісним виконанням завдань з академічного письма, адже використовуючи чужу працю, можна отримати бажану оцінку та значно скоротити час на виконання роботи. Зустрічаються й випадки нелегітимного отримання оцінок (за послуги, «папір для кафедри», подарунки, частування або гроші), тобто академічне шахрайство. Часто серед аргументів на підтримку використання плагіату під час навчання студенти називають неякісні послуги, які надає навчальний заклад та те, що ЗВО не зміг належним чином забезпечити студентів підтримкою для успішного виконання ними завдань. Сприяє використанню плагіату під час навчання і невеликий термін, відведений на виконання роботи.

На використання у студентських роботах плагіату стиль навчання також має певний вплив. Особливо це стосується тих студентів, які раніше поклалися на запам'ятовування або «зазубрювання» матеріалу. Тому їм важко перейти до аналітичного, критичного мислення та навчитися чітко висловлювати власні думки.

Підштовхує студентів до здачі роботи з використанням тексту з інших джерел без належного цитування і низький рівень

навичок організації свого часу, коли, наприклад, студенти відкладають виконання роботи до останньої хвилини або ж коли перед ними стоїть безліч інших завдань зі своїми часовими обмеженнями. Деякі студенти вдаються до плагіату просто тому, що вони просто лінуються і намагаються віднайти найлегший шлях у процесі оцінювання.

Однак позитивним є те, що все більше студентів вважають неприпустимим отримувати оцінки за гроші чи послуги, особливо якщо йдеться про предмети за спеціальністю, розуміючи, що якісна освіта відіграє значну роль у працевлаштуванні. У залежності від того, що людина вивчає, чим цікавиться, складається її особистість. Отримання вищої освіти тренує і розвиває розумові здібності студента (під час вивчення різноманітних навчальних дисциплін та використання засобів для самоперевірки); вчить самостійності та плануванню, розширює світогляд; дає необхідні знання зі спеціальності що дозволить займатися затребуваними і цікавими професіями, які вимагають високою професійної компетентності; допомагає організувати власну справу і активно просуватися по кар'єрних сходах. Головна мета вищої освіти - виховати різнобічну особистість, яка вміє не тільки виконувати роботу, але й креативно і критично мислити. Якщо студент подає чужу роботу як власну і отримує за неї високі оцінки, це ставить під сумнів справедливість самого процесу оцінювання, обґрунтованість набутої кваліфікації, зокрема через некоректність отриманих документів про знання, уміння і навички. У такому разі виникають серйозні наслідки для суспільства, адже особи, які претендують на володіння фахом через отримання диплому з використанням академічного шахрайства, починають працювати за нібито набутою професією.

Та все ж таки більшість студентів використовує плагіат в тій чи іншій формі. Багато з тих, хто вдається до плагіату,

роблять це не навмисно. Вони можуть не до кінця розуміти, що саме є плагіатом, і тому можуть не усвідомлювати, що вони здають роботу із плагіатом. Та навіть розуміння того, що їхні дії є плагіатом, мало спиняє студентів від використання чужої праці у своєму навчанні. На жаль, на сьогодні не існує на державному рівні правових механізмів урегулювання використання студентами плагіату. Законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів України №2299, який містить норму, що стосується питання плагіату в кваліфікаційних роботах, лише в процесі обговорення. Норми використання плагіату не дуже чітко прописують і заклади вищої освіти у своїх Положеннях. Максимум, що може загрожувати студенту, який не соромиться займатися плагіатом, це - недопуск до сесії. Саме тому, плагіат у навчанні не рідкість, а звичайна практика, а студенти, які використовують плагіат, стають некомпетентними фахівцями.

Студенти, які навчалися за кордоном, зазначають наступні особливості здобуття знань:

Систематичність та сумлінність виконання домашніх завдань, підготовки до семінарських занять, самонавчання тощо.

Списування є неприйнятною практикою. Студенти не мають можливості і бажання списувати. Відсутня за кордоном практика і колективної підготовки шпаргалок, бо кожне завдання потребує індивідуального підходу, завдання не повторюються із року в рік та вимагають вміння застосувати знання до конкретних практичних ситуацій тощо.

Чітка орієнтація на формування висококваліфікованого фахівця та отримання гарного місця роботи, яка поширюються ще з середньої школи. З цією метою, надаються такі завдання, які можна застосувати на практиці, що формує розуміння корисності одержуваного знання.

У європейських реаліях викладачі добре готуються до занять, формують завдання, які спонукають до роздумів та практичного застосування отриманої інформації, цікаво ведуть

лекції тощо [4].

У закордонних вишах відбулася інтеграція засобів виявлення плагіату в системі оцінювання, а також прозоре й послідовне дотримання внутрішньої політики університету, якщо виявлено плагіат. Студентів ознайомлюють із програмним забезпеченням для перевірки на плагіат на самому початку їхнього навчання, і всі роботи студентів подаються через такі програми, використовуючи віртуальне навчальне середовище. Ця процедура застосовується неухильно, і у випадках виявлення плагіату вживаються невідкладні та ефективні дії. Види покарання, передбаченого за академічну недобросесність, чітко викладені у настановах до навчальних дисциплін та у Положенні про навчальний процес.

Перелік видів покарань за кордоном містить письмові попередження, нульову оцінку за роботу, незарахування навчальної теми/модуля, призупинення навчання, виключення із закладу освіти, рішення про неприсудження ступеня, переведення на нижчий рівень навчання тощо. Всі зацікавлені в тому, щоб диплом коректно відображав студентські досягнення, здобуті чесним шляхом.

Сьогодні в Україні підготувати несамостійну роботу набагато простіше, ніж виявити її плагіат, звичайно, якщо немає спеціальних інструментів. Раніше на пошуки і оцінку якості тексту будь-якої роботи у фахівців йшло багато часу, а пошук джерела запозичень міг затягтися на невизначений термін. Тому на сучасному етапі користуються популярністю програми, за допомогою яких можна виявити тих, хто видає чужу інтелектуальну працю як свою власну. Існує багато програм з виявлення ознак плагіату. Вони здійснюють перевірку документів: будь-якого розміру, на всіх мовах, у всіх поширених форматах; виявлення перестановок у тексті: пропозицій, абзаців, сторінок тощо, а також визначають коректну обробку: вставок, вилучень, заміни форм слів, правильно оформлених цитат,

перефразувань. Завдяки програмі «Антиплагіат» студенти отримують можливість не тільки оцінити якість свого тексту, а й зрозуміти, які саме фрагменти потребують доопрацювання.

Сприйняття усіма учасниками освітнього та наукового процесів принципів академічної доброчесності є запорукою того, що українська освіта та наука будуть рівноправно включені у світовий процес наукової комунікації. Бібліотеки ж можуть відіграти у цьому ключову роль, вони вже стають центрами просвітництва та формування культури академічної доброчесності. Мета вишівських бібліотек - донести до університетської спільноти значення академічної доброчесності і наслідки недотримання її постулатів. Адже академічна доброчесність означає, що в процесі навчання та дослідницької роботи студенти, викладачі та науковці послуговуються, передусім, принципами чесної праці та навчання, що стане невід'ємною складовою нової академічної культури в українських вищих навчальних закладах та передумовою для успішного розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Культура академічної доброчесності: роль бібліотек [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна асоціація : [сайт]. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/255-programi-proekti/3582-kultura-akademichnoi-dobrochesnosti-rol-bibliotek>. – Назва з екрана.

2. Про освіту. Стаття 42. Академічна доброчесність [Електронний ресурс] : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII : [станом на 24.06.2020 р.] // Верховна Рада України. Законодавство України : офіц. вебпортал парламенту України. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. – Назва з екрана.

3. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.) [Електронний ресурс] : Лист МОН України від 23

жовт. 2018 р. № 1/9-650 // Верховна Рада України. Законодавство України : офіц. вебпортал парламенту України. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>. – Назва з екрана.

4. Бакіров В. С. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку [Електронний ресурс] / В. С. Бакіров // Основні результати дослідження за проектом № 49169 / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Східноукр. фонд соц. дослідж. – Режим доступу: <https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2015-07-17/2015.pdf>. – Назва з екрана.

5. Жидких І. Науково-практичний семінар "Librarians vs plagiarism: питання академічної доброчесності" [Електронний ресурс] / І. Жидких // Фундаментальна бібліотека ХНАУ : [сайт]. – Харків, 2020. – Режим доступу: <http://lib.knau.kharkov.ua/bibliotek/2128-pro-pitannya-akademichnoyi-dobrochesnost.html>. – Назва з екрана.

Книжкова полиця

http://lib.khnu.km.ua/asp/php/page_lib.php

Анотований список літератури за темою «Академічна доброчесність та бібліотеки ЗВО»

1. Борисенко, Л.В. Роль університетської бібліотеки у формуванні культури академічної доброчесності / Л. В. Борисенко // Бібліотека: місце традицій, простір інновацій. – 2018. – С. 27-28. – [Розглядається питання формування академічної доброчесності. Трактуються терміни «академічна доброчесність» та «академічна культура». Висвітлюється діяльність бібліотек як центрів просвітництва та формування культури академічної доброчесності (на прикладі діяльності НБ КНУКіМ)].

2. Главчев, М. Академічна доброчесність у науковому та освітньому середовищі України: бібліотечна складова / М. Главчев, Ю. Главчева // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2018. – №1. – С. 11-14. – [Останніми роками збільшується відсоток інтеграції бібліотек в академічне середовище. Книгозбірні долучаються до роботи з упровадження принципів академічної доброчесності в Україні задля сприяння підвищенню якості освітньої та наукової діяльності, вихованню високоморальних та професійних спеціалістів, формуванню позитивного іміджу академічних установ].

3. Грипич, С.Н. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід : навч. Посіб / С. Н. Грипич, Л. М. Буравкова ; за заг. ред. С.Н. Грипич. – 2-ге вид., допов. – Київ : Кондор, 2018. – 344 с. – [Навчальний посібник охоплює широкий спектр проблем з теоретичних засад інформаційної культури та практичного досвіду її формування в бібліотеках закладів вищої освіти. Подаються відомості про карткові та електронні інформаційно-

пошукові системи, алгоритми пошуку та аналітичне опрацювання джерел інформації; розглядаються питання, пов'язані з організацією та методикою науково-дослідницької діяльності студентів та молодих науковців, а також містяться рекомендації щодо оформлення результатів наукової діяльності].

4. Грудініна, Н. Бібліографічний апарат наукової публікації як вияв академічної доброчесності / Н. Грудініна // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2019. – №4. – С. 6-10. – [На основі аналізу публікацій вітчизняної та зарубіжної літератури висвітлено питання, пов'язані з бібліографічним забезпеченням наукометричних досліджень використаних джерел до наукових праць, обґрунтовано його актуальність і недостатню розробленість, окреслено основні підходи до ліквідування «білих плям» щодо складання прикнижкових й пристатейних списків].

5. Лук'яненко, В.В. Академічна доброчесність, що це? / В. В. Лук'яненко // Бібліотека: місце традицій, простір інновацій. – 2018. – С. 53-54. – [Тракується термін «академічна доброчесність» (стаття 42 Закону України «Про освіту»). З'ясовуються головні учасники освітнього процесу в університеті. Розглядаються обов'язкові фактори дотримання академічної доброчесності для усіх учасників освітнього процесу та для здобувачів освіти. Визначається, що вважається порушенням академічної доброчесності].

6. Назаровець, С. Вплив відкритого доступу на цитованість робіт молодих українських науковців] / С. Назаровець // Вісник книжкової палати. - 2015. - №2. - С.24-28. – [Досліджено вплив відкритого доступу на цитованість наукових публікацій українських вчених. З'ясовано, які відкриті спеціалізовані наукові веб-ресурси використовують частоцитовані молоді вітчизняні науковці для промоції власних досліджень].

7. Політова, О. Наукові розробки магістрів з документознавства та інформаційної діяльності в НАКККіМ / О.

Політова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – №1. – С.60-64. – [У статті на основі аналізу магістерських праць висвітлено основні результати наукових досліджень випускників кафедри документознавства та управління соціальними комунікаціями НАКККіМЮ, визначено сучасні тенденції в процесі вибору проблематики студентських наукових розвідок].

8. Прокопенко, Л. «Академічна доброчесність: практичний вимір» для бібліотек (нотатки з конференції) / Л. Прокопенко // Бібліотечний вісник. – 2019. – №4. – С. 43-46. – [Охарактеризовано роботу і результати конференції «Академічна доброчесність: практичний вимір» (11-12 квітня 2019 р., Національний університет "Києво-Могилянська академія"). Акцентовано увагу на заходах, які розглядали різні аспекти інтеграції бібліотек в академічне середовище і їх долучення до імплементації академічної доброчесності в Україні задля сприяння підвищенню якості освітньої та наукової діяльності].

9. Фіялка, С. Пошукова роль ключових слів у науковій статті та рекомендації щодо їх добору / С. Фіялка // Вісник книжкової палати. – 2018. – №12. – С. 20-23. – [На основі результатів анкетного опитування та аналізу текстів наукових публікацій узагальнено типові помилки, яких припускаються українські автори під час укладання переліків ключових слів. Запропоновано алгоритм визначення ключових слів до наукової статті].

10. Фіялка, С. Типологія наукових публікацій : на прикладі журналів із політематичного покажчика Social Sciences Citation Index наукометричної бази Web of Science / С. Фіялка // Вісник книжкової палати. – 2019. – №5. – С. 8-12. – [Досліджено різновиди публікацій міжнародних наукових часописів: оригінальні дослідницькі статті, оглядові статті, теоретичні статті, методичні статті, статті за результатами спостережень, інструктивні статті. Виокремлено змістові та структурні

особливості зазначених матеріалів. З'ясовано, що типологія наукових публікацій може істотно відрізнятися залежно від галузі науки].

11. Шекенева, В.І. Бібліотека закладу вищої освіти - осередок формування культури академічної доброчесності / В. І. Шекенева // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. – 2018. – С. 192-196. – [Розглянуто поняття академічної доброчесності та засади формування академічної культури і етики в закладах вищої освіти України та в бібліотеках університетів зокрема. Вказано напрямки діяльності університетських книгозбірень в рамках ініційованого УБА проекту "Культура академічної доброчесності: роль бібліотек"].

12. Юрик, И. В. Формирование и развитие комфортной информационной среды науки в университете: вклад библиотеки [Текст] / И. В. Юрик, В. С. Лазарев // Бібліотеки закладів вищої освіти : досвід та перспективи : Наукова бібліотека ОНУ ім. І.І. Мечникова. - 2018. - С. 233-247. – [Предметом статті являються напрямлення діяльності сучасної університетської бібліотеки, способуючі формуванню і розвитку комфортної інформаційної серед науки в університеті. Визначаються суттєві характеристики комфортної інформаційної серед науки і ролі університетської бібліотеки в її формуванні і розвитку].